

УДК 911.3

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2019-11-8>

Смочко Н.М.,

кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму і рекреації

*Мукачівський державний університет**natazak@ukr.net*

ORCID: 0000-0002-2440-5737

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОБҐРУНТУВАННЯ КАТЕГОРІЇ «МОНОРОЗВИТОК» У СУСПІЛЬНІЙ ГЕОГРАФІЇ

У статті здійснено аналіз методологічних підходів до обґрунтування категорії «монорозвиток». Провідними і традиційними підходами у суспільно-географічних дослідженнях є історико-географічний (ретроспективний) та територіальний (геопросторовий), які доцільно поєднувати з генетичним, за яким усі географічні явища розглядають як процеси, що мають свою генезу, динаміку, відмінності, закономірності просторового поширення. Для вивчення процесів системного формування важливе значення має комплексний підхід, що передбачає всебічний аналіз розвитку основних чинників формування сучасних соціально-економічних процесів у регіонах. Системний підхід дозволяє розглядати функціонування і розвиток територіальної моносистеми та її базових типів як систем територіальної організації суспільства на різних ієрархічних рівнях, розкрити їх цілісність і механізми, що забезпечують ефективне управління таким монорозвитком. Поруч із системним підходом все більшого використання набуває синергетичний підхід, який передбачає детальне дослідження чинників формування моносистеми і процесів. У сучасних умовах самоорганізації грає головну роль у передачі інформації про процеси, що відбуваються в територіальній системі, відповідно, зростає роль застосування інформаційного підходу. Структуру територіальної системи як конкретної історично-часової форми організації суспільства можна розглядати у компонентно-функціональному і територіально-функціональному аспектах. В умовах різноманітних викликів, характерних для останнього десятиріччя, однією з найважливіших форм соціальної адаптації до нових суспільних реалій стало формування та підсилення територіальних (локальної та регіональної) ідентичностей на окремих територіях, що відзначаються стійкою історико-культурною, економічною та соціальною специфікою. В зв'язку з цим більшого застосування поряд з системним дістають кластерний (формування так званих мережових структур), біхевіористський (пояснення територіальної ідентичності моносистеми), партисипативний підходи (стратегічне планування територіального розвитку моносистеми).

Ключові слова: монорозвиток, методологічні підходи, територіальна система монорозвитку, методологія дослідження моносистем.

Smochko N.M. METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE JUSTIFICATION OF THE CATEGORY "MONO-DEVELOPMENT" IN SOCIAL GEOGRAPHY

The methodological approaches to substantiation of the category "mono-development" have been analyzed in the article. The leading and traditional approaches in social and geographical studies are historical-geographical (retrospective) and territorial (geospatial), which should be combined with genetic, in which all geographical phenomena are considered as processes with their genesis, dynamics, differences, patterns. To study the processes of systemic formation, an integrated approach is essential, which requires a comprehensive analysis of the development of the main factors of formation of modern social and economic processes in the regions. The systematic approach allows considering the functioning and development of the territorial mono-system and its basic types as systems of territorial organization of society at different hierarchical levels, revealing their integrity and mechanisms that ensure effective management of such mono-development. Along with the systematic approach, a synergistic approach is of increasing use, which requires a detailed study of the factors of formation of the mono-system and processes. In modern conditions, self-organization plays a major role in the transmission of information about the processes occurring in the territorial system, respectively, the role of applying the information approach is increasing. The structure of the territorial system, as a specific historical and temporal form of organization of society, can be considered in component-functional and territorial-functional aspects. In the face of various challenges characteristic of the last decade, one of the most important forms of social adaptation to new social realities has been the formation and strengthening of territorial (local and regional) identities in certain territories with a stable historical, cultural, economic and social specificity. In connection with this, cluster (formation of so-called network structures), behaviorist (explanation of the territorial identity of the mono-system), participative approaches (strategic planning of the territorial development of the mono-system) are of greater use along with the system.

Key words: mono-development, methodological approaches, territorial system of mono-development, methodology of research of mono-systems.

Постановка проблеми. Поняття «монорозвиток» є важливою науковою категорією, що має своє індивідуальне змістовне навантаження, яке складається з цілої низки як широких загальнонаукових понять, так і з вузькоспеціалізованих специфічних термінів. Відповідно, потреба ідентифікації категорії монорозвитку та властивих їй відмінностей у теорії суспільної географії потребує детального розгляду її етимології, змістового відокремлення від інших категорій, тобто застосування широкого кола методологічних підходів до її наукового обґрунтування з урахуванням специфіки географічного осмислення. Проте слід констатувати, що комплексне вивчення категорії «монорозвиток» у наукових дослідженнях українських вчених-географів поки що не знайшло своє відображення, що й зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Постановка завдання полягає в розкритті сутності категорії «монорозвиток» та особливостей використання основних методологічних підходів щодо її обґрунтування в теорії суспільної географії в контексті дефініцій «монорозвиток територій», «монорозвиток територіальних систем», «територіальна система монорозвитку». Метою дослідження є аналіз сучасних методологічних підходів до обґрунтування категорії «монорозвиток» у теорії суспільної географії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Базисним щодо категорії «монорозвиток» вважається поняття «розвиток», що характеризується наявністю обов'язкових елементів, зокрема: участь індивідуумів у підвищенні якості та рівня їх життєздатності з максимальною опорою на їх власну ініціативу; забезпечення економічних, соціальних, інноваційних, технічних та інших послуг, спрямованих на розвиток ініціативи, самопомоги і взаємодопомоги та підвищення ефективності їх діяльності, що закладається в різноманітних програмах із покращення окремих сторін життєдіяльності суспільства. При цьому філософська основа розвитку спільнот полягає в ідеї допомоги суспільству в процесі трансформації стану об'єктів впливу в стан суб'єктів дії, тобто формується необхідність активних дій у ситуаціях, які виникають і динамічно розвиваються. Водночас відсутність консенсусу щодо трактування терміну «розвиток» дозволило констатувати, що це поняття застосовується в:

1) економіці для позначення параметрів кількісних, структурних та якісних змін в економічній системі;

2) математиці як збільшення складності системи або специфіка її будови;

3) біології, екології та соціології та інших науках як поліпшення пристосованості до зовнішніх умов (наприклад, розвиток організму), збільшення масштабів явища (наприклад, стихійного лиха) або соціальний прогрес;

4) філософії як незворотна і закономірна якісна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів, внаслідок якої виникає новий якісний стан об'єкта, який виступає як зміна його складу або структури (тобто це виникнення нових типів систем, що народжуються з попередніх систем, трансформація або зникнення їх елементів і зв'язків).

Для обґрунтування категорії «розвиток» здебільшого використовується термін «зміна», який слід розглядати як суттєву ознаку процесу виникнення відмінностей, зникнення одних і появи інших, а поняття «процес» постає як послідовна зміна станів або явищ, яка відбувається за закономірним порядком; хід розвитку чого-небудь; сукупність послідовних дій, засобів, спрямованих на досягнення певного наслідку. Тобто поняття «зміна» доцільно використовувати в контексті розвитку для позначення суттєвої ознаки процесу, натомість поняттям «процес» засвідчувати безпосередньо хід розвитку.

У суспільній географії, як зауважує О.І. Шаблій (Шаблій, 2003, с. 185), якщо зміна відбувається на земній поверхні, то такий процес називається геопросторовим (територіальним), тобто і розвиток відповідно буде геопросторовим (територіальним). При цьому варто враховувати, що в суспільній географії розвиток супроводжується перетвореннями в територіальній організації суспільства (в межах країни, регіону, міста, громади), тому їх структури і форми в історичному розвитку та функціонуванні на різних ієрархічних рівнях (локальному, регіональному, національному, міжнаціональному, глобальному) характеризуються домінуванням внутрішньої функціонально-компонентної структури територіальної організації господарської системи в сучасному географічному просторі. Відповідно, категорія «монорозвиток» констатується нами як геопросторовий процес, сутнісний зміст якого полягає у відображенні інтегральних характеристик об'єктів бути здатними до незворотних, цілеспрямованих і закономірних змін, спрямованих на утворення та розвиток монотериторій, які зумовлюють форму-

вання територіальних систем монорозвитку, що характеризуються яскраво вираженою моноспеціалізацією і пов'язаними з нею соціально-економічними наслідками (специфічністю систем розселення, наявністю структурних дисбалансів адміністративно-територіального устрою та управління, вузькою спеціалізацією систем інформації та життєзабезпечення), що відбуваються під впливом певних закономірностей та призводять до структурних перетворень у сучасному геопросторі.

З метою більш ґрунтовного вивчення поняття «монорозвиток», його місця в теорії суспільної географії важливим є аналіз застосування різних методологічних підходів щодо його обґрунтування. Як зазначає О.Г. Топчієв, одним з провідних і традиційних підходів дослідження розвитку об'єкту є історико-географічний (ретроспективний), що передбачає вивчення об'єктів своїх досліджень в динаміці, в історичній еволюції та розвитку (Топчієв, 2001: 183; Топчієв, 2005: 165). Ще у роботах М.М. Баранського (Баранский, 1980) часто підкреслювалося, що вивчення економіко-географічних категорій повинно розглядатися з історичним підходом, що передбачає визначення категорії «монорозвиток» у часових координатах, тобто необхідність її дослідження з точки зору певної епохи, певних історичних умов. Також на необхідність застосування в дослідженнях соціально-географічних об'єктів, процесів, явищ історико-географічного підходу наголошує А.П. Голіков (1992), який зазначає, що без аналізу історичного минулого важко і неможливо зрозуміти сучасне становище, зробити економіко-географічний прогноз на майбутнє, визначити причини і фактори, які зумовили виникнення того чи іншого об'єкта економіко-географічного характеру, вивчення стадій його розвитку до сучасного стану.

Як вважає В.В. Яворська (Яворська, 2013: 200), історико-географічний підхід тісно пов'язаний з генетичним підходом, що передбачає аналіз причин і часу виникнення певних об'єктів і явищ, зміни їх функцій і структури під впливом множини факторів внутрішнього і зовнішнього характеру, в процесі їх розвитку. Тобто застосування історико-географічного (генетичного) підходу під час дослідження територіальних систем монорозвитку дає можливість:

– зрозуміти й відобразити їх генезис та еволюцію;

– розкрити сутність та загальні властивості суспільно-історичних процесів на певній монотериторії;

– визначити тенденції структурних змін компонентів моносистеми та напрями її розвитку;

– встановити закономірності послідовної зміни етапів, періодів, фаз розвитку моно системи загалом;

– визначити основні тренди розвитку базових територіальних систем монорозвитку регіону й окремих його складників (локальних систем) на найближчу перспективу;

– окреслити те коло проблем, що може виникнути за умови невчасного та недосконалого коригування наявної траєкторії у розвитку моносистем різних ієрархічних рівнів, та запропонувати шляхи їх вирішення.

Особливе місце в дослідженнях територіальних систем монорозвитку займає *територіальний (геопросторовий) підхід*, який, на думку О.Г. Топчієва (Топчієв, 2005: 165), має поєднуватися з генетичним, за яким усі географічні явища розглядають як процеси, що мають свою генезу, динаміку, відмінності, закономірності просторового поширення.

Геопросторовий підхід виявляє шляхи забезпечення комплексного розвитку окремих моноутворень та базових моносистем загалом на основі їх раціональної спеціалізації, оптимальних динамічних просторових пропорцій виробництва і розподілу продукції, вдосконалення систем розселення, охорони природи і покращення навколишнього середовища в умовах просторової різноманітності, територіальних відмін (*хорологічна концепція*). При цьому кінцева мета в дослідженні моносистем – пошук шляхів та напрямів найбільш ефективного динамічного їх соціально-економічного розвитку.

Для вивчення процесів системоформування в умовах монорозвитку важливе значення має застосування *комплексного та системного підходів*. Наукові основи комплексного територіального підходу були розроблені М.М. Коловським (1947), а системного – пізніше у працях Л. Берталанфі (L. Bertalanfi, 1952). Як зауважує О.В. Заставецька (1997), застосування комплексного підходу під час проведення суспільно-географічного дослідження дозволяє здійснити всебічний аналіз розвитку основних чинників формування сучасних економічних процесів у регіонах. Він дозволяє виявити диспропорції у регіональному розвитку, а також

рівень збалансованості територіальної організації господарства в умовах моноспеціалізації. Використання комплексного підходу дозволить виявити можливості із залучення у виробництво незадіяних резервів природно-ресурсного, трудового і виробничого потенціалу регіону, що дасть можливість виділити ядра територіальної організації господарства регіону та виокремити локальні системи монорозвитку, визначити їх структуру як індикатори та полюси зростання в межах базових моносистем.

Використання системного підходу під час дослідження територіальних моносистем вимагає не тільки аналітичного підходу (спрямованого на поділ цілого на частини та дослідження кожної з них окремо), а й цілісного підходу, що означає дослідження системи в єдності всіх її частин. Ефективність системного підходу залежить від характеру застосовуваних загальносистемних закономірностей, що встановлюють зв'язок між системними параметрами. Варто зауважити, що всі елементи моносистеми утворюють певну структуру, яка є досить стійкою, формується залежно від головної функції системи, що відображає внутрішньо-системну адаптацію. Як зауважують К.А. Немець та Л.М. Немець (Немець К., Немець Л., 2014: 40–41), система, по-перше, повинна бути виділена із середовища, в якому вона існує і функціонує; по-друге, вона взаємодіє із зовнішнім середовищем, адаптуючись до нього і змінюючи його. Винятки становлять лише ізольовані і частково закриті системи. Всі інші географічні системи, у тому числі і моносистеми, обмінюються із зовнішнім середовищем речовиною, енергією та інформацією, внаслідок чого відбувається їхня взаємна адаптація. У цьому процесі моносистема діє таким чином, щоб зберегти свій стан в межах гомеостазу. Якщо ж ресурсів системи не вистачає для підтримання внутрішньої динамічної рівноваги, вона змінює структуру і перебудовується, пристосовуючись до зовнішнього середовища.

Життєздатність моносистеми як одного з типів територіальної системи можна проаналізувати, спираючись на низку принципів системного аналізу:

- цілісність (дозволяє розглядати моносистему одночасно і як єдине ціле, і як підсистему вищих рівнів);
- ієрархічність побудови (наявність множини, принаймні двох, елементів, які розташовані на основі підпорядкування елементів нижчого рівня елементам вищого рівня);

- структуризація (дозволяє аналізувати елементи системного утворення, встановлювати компонентну структуру виробничо-господарської діяльності базових моносистем і їх взаємозв'язки в межах конкретної організаційної структури (функціональну структуру), при цьому зазвичай процес функціонування системи зумовлений не стільки властивостями її окремих елементів, скільки властивостями самої структури);

- множинність (дозволяє виконувати множинну кібернетичних, економічних і математичних моделей для опису окремих елементів і моносистеми загалом);

- системність (територіальному моноутворенню притаманні всі ознаки системи) (Сурмин, 2003).

Отже, такий підхід дозволяє розглядати функціонування і розвиток територіальної моносистеми та її базових типів (промислової, аграрної та рекреаційної моносистем) як систему, що містить сукупність взаємопов'язаних елементів (підсистем, компонентів), має вихід (мета монорозвитку), вхід (матеріально-сировинну основу, ресурси), зв'язок із зовнішнім середовищем (під яким слід розуміти відмежовані від системи об'єкти і явища, з якими вона певним чином взаємодіє) і зворотний зв'язок.

Методологічна специфіка цього підходу полягає у тому, що він спрямовується не лише на пізнання суті базових територіальних моносистем як систем територіальної організації суспільства на різних ієрархічних рівнях, розкриття їх цілісності і механізмів, що їх визначають, а передусім на розробку засобів, що забезпечують ефективне управління таким монорозвитком (Заставецька, 2013: 69). Відповідно, значення системного підходу для раціоналізації управлінської діяльності та просторово-компонентного проектування моносистеми зростає в міру посилення необхідності врахування нових реалій, з якими зіштовхуються господарські об'єкти системи у сучасних умовах. Для вирішення важливих завдань функціонування моносистем розробляється окрема програма для їх реалізації із застосуванням процесу ранжування цілей (*програмно-цільовий підхід*).

Як зазначає В.Ф. Кифяк (2013), системний підхід під час дослідження територіальних рекреаційних систем являє собою форму застосування теорії пізнання і діалектики в ході дослідження процесів, що відбуваються

в даних системах (водночас важливо забезпечити реалізацію вимог загальної теорії систем, які свідчать, що кожна рекреаційна система в процесі її дослідження розглядається як велика і складна система і одночасно як елемент більш загальної територіальної системи в рамках адміністративно-територіального поділу). Тому важливим напрямом системного вивчення територіальної моносистеми є дослідження її структури, бо саме «структура забезпечує стабільну, впорядковану організацію системи, що визначається функціями та типами зв'язків, які у ній переважають» (Заставецька, 2013: 69), тобто «структура завжди функціонує, функціональна» (Шаблій, 2003: 309). Специфіка територіальних базових моносистем полягає в тому, що їх межі не завжди збігаються з межами адміністративно-територіальних одиниць. Їх межі характеризуються рухливістю в просторі, оскільки на них впливають процеси концентрації, особливості розселення населення та різноманітність середовища його життєдіяльності.

Структуру територіальної моносистеми як конкретної історично-часової форми організації суспільства можна розглядати у різних аспектах, найважливішими з яких є компонентно-функціональний і територіально-функціональний (Паламарчук, 1992).

Компонентно-функціональний підхід використовувався у дослідженнях українських вчених Г.П. Балабанова, О.П. Ващенко, М.І. Долішнього, Л.Б. Заставецької, О.В. Заставецької, Ф.Д. Заставного, В.П. Нагірної, Я.Б. Олійника, М.М. Паламарчука, М.Д. Пістуна, В.А. Поповкіна, В.В. Стецького, О.І. Шаблія та інших в процесі вивчення компонентної і територіальної структури господарства країни та окремих її регіонів. При цьому цей підхід передбачає аналіз суспільно-географічних об'єктів (елементів) чи їх поєднань – підсистем територіальних систем різних рангів в умовах монорозвитку, що виражається в дослідженні не тільки компонентів моносистеми, але й закономірних співвідношень і системоформуючих взаємозв'язків між ними (вертикальні та горизонтальні), з метою отримання більшої кількості інформаційних даних про стан підсистем, що входять до складу моносистеми, її зовнішні зв'язки. Водночас кожному компоненту відповідають певні обслуговуючі і доповнюючі елементи, які в сукупності формують відповідні функціональні блоки та інфраструктурні підсистеми: виробничу, соці-

альну, інституціональну, наукову, інноваційну, інформаційну, екологічну та інші. Як зазначає Л.Б. Заставецька (Заставецька, 2013: 70), саме завдяки зв'язкам і відношенням між елементами підсистем їх мережа перетворюється на моносистему, властивості якої визначаються не просто сумою властивостей компонентів, а інтегративними властивостями. До найважливіших належать відношення території (положення і функції моноутворення), які забезпечують самостійне функціонування і розвиток окремих типів монотериторій. Вивчення зв'язків і відношень між компонентами і територією моносистеми доцільно досліджувати в базових моносистемах різного таксономічного рангу, застосовуючи *територіально-функціональний* підхід. Він показує, як розміщуються компоненти моносистеми в різних типах територіальних утворень (міські, сільські, об'єднані територіальні громади) і як формуються різні територіальні їх поєднання. Цей аспект відображає територіальні особливості формування і функціонування моносистеми: геопросторову організацію; організацію середовища життєдіяльності; забезпечення добробуту та якості життя; саморозвиток; самоврядування; відтворення населення.

Поруч із системним підходом у вивченні територіальних систем в умовах монорозвитку все більшого використання набуває *синергетичний підхід*, який передбачає детальне дослідження чинників формування моносистеми і процесів, що відбуваються в її межах, з метою виявлення процесу взаємодії елементів і підсистем моносистеми, її внутрішніх та зовнішніх зв'язків та базується «на нелінійних засадах причинності» (Заставецька, 2013: 71), при цьому моносистема розглядається як відкрита система, що має здатність до самоорганізації.

Синергетична парадигма передбачає міждисциплінарний підхід у вивченні територіальної системи в умовах монорозвитку та її закономірностей, що лежать в основі самоорганізації та саморозвитку моносистеми, а саме: 1) відкритість системи (можливість взаємного обміну); 2) нелінійність динаміки поведінки системи; 3) випадкове відхилення величини, що характеризують моносистему, від їх середнього значення, внаслідок внутрішніх та зовнішніх впливів (флуктуація); 4) зміщення системи від точки рівноваги, нестійкість моносистеми (біфуркація), проявляється, якщо система відхиляється від рівноважного або стаціонарного стану, і найменша флуктуація

призводить до втрати стійкості системи, різкої зміни її поведінки і випадкового вибору одного з двох можливих шляхів подальшого розвитку подій; 5) кооперативність (корегентність), що означає впорядкованість та узгодженість елементів системи, кореляційність структурно-енергетичних процесів у межах системи.

Моносистема стійка поки кількість енергії постійна і існує за умови того, що до неї шляхом зовнішніх зв'язків поступає необхідна кількість енергії. За зміни зовнішніх зв'язків (керуючого параметра) може виникнути біфуркаційний стан між складниками її підсистем. Зовнішні по відношенню до системи умови (соціально-економічні, природні тощо), що змінюються, примушують її здійснювати захисні дії (реакція у відповідь – опір або пристосування) у відношенні до навколишньої дійсності, що змінюється. Дія механізму самоорганізації підтверджується появою нових видів діяльності, зміною структури і вільнішим характером зайнятості т.д.

Перебуваючи в точці біфуркації, система може переходити в новий стан, і їй необхідна інформація про вибір того чи іншого стану (наприклад, видів діяльності), відповідно, з безлічі можливих шляхів переходу зазвичай вибирає один найбільш вірогідний, тобто прагне до свого атрактора (стійкого стану). Таким чином, самоорганізація в моносистемі розуміється як властивість безперервної зміни стану в територіальних системах, внаслідок взаємодії і взаємозв'язку їх складників у просторі і часі, що сприяє зародженню нових структур і форм поведінки населення.

В сучасних умовах самоорганізація грає головну роль в передачі інформації про процеси, що відбуваються в територіальній моносистемі. Відповідно, в сучасних умовах дедалі частіше в суспільно-географічних дослідженнях застосовується *інформаційний підхід* (Скороход, Сюткін, 2015). Як зазначає К.А. Немець (2005), інформаційний підхід дозволяє досліджувати об'єкти, підсистеми, процеси і явища з позицій інформаційного обміну, виявити нові якості, які є важливими для розуміння їх сутності і можливих напрямів розвитку на основі знань загальних властивостей і закономірностей інформаційних процесів. Тобто він має величезне значення для достовірності отримуваних результатів функціонування та розвитку моносистеми будь-якого типу. Якщо якість початкової інформації і механізми її отримання і просування в моносистемі виявляться

недостовірними, ефект розробки найбільш прогресивних підходів і методів, стратегій, концепцій, планів може бути паралізований.

У дослідженні функціональної структури господарства територіальних моносистем важливо визначити сектори, які формують міжрегіональну функцію (за показниками споживання продукції в регіоні і за його межами, індексами локалізації виробництва). Все більшого застосування поряд з системним дістає *кластерний підхід* (формування так званих мережевих структур). Для пояснення територіальної ідентичності моносистеми доцільним є застосування *біхевіористського підходу*, який знайшов своє відображення у суспільно-географічних дослідженнях регіональної депресивності (М.О. Барановський, О.В. Барановська), прогнозування регіонального розвитку та визначення перцепційних портретів регіонів (Мезенцев, 2004, 2005), систем розселення (Заставецька, 2013) та інші.

На сучасному етапі розвитку та трансформації територіальних систем в умовах монорозвитку досить активно застосовується *партисипативний підхід*, що передбачає активне залучення до розробки стратегій, концепцій їх функціонування представництва місцевого самоврядування (представників бізнес-структур, найважливіших установ, громадських організацій, місцевих лідерів, наукової спільноти, бізнес еліти).

Висновки з проведеного дослідження. Формування і розвиток територіальних систем відбувається в умовах постійної зміни векторів господарювання, тому велика увага приділяється аспектам їх територіального розвитку та трансформаційним процесам. Відповідно, виникає необхідність пошуку і обґрунтування нових підходів територіальної організації суспільства. У відповідності з виділеними нами теоретичними положеннями «монорозвиток» є феноменом функціонування виробничо-територіальної організації суспільства, що характеризується монофункціональністю, за якої система розселення специфічна, а життєздатність країни (у тому числі її економічної та соціальної сфер) значною мірою залежить від соціально-економічного розвитку монотериторій. При цьому слід зазначити, що територіальні системи в умовах монорозвитку виступають складними відкритими системами, що мають здатність до самоорганізації, саморозвитку, поряд з керованою просторовою організацією (цілеспрямованою управлінською

діяльністю щодо розміщення, установавання взаємозв'язків та утворення інтегральних форм територіального зосередження різних видів людської діяльності), що передбачає застосування широкого спектру методологічних підходів, зокрема, історико-географічного (ретроспективного), територіального (геопросторовий), комплексного, компонентно-функціонального, кластерного, біхевіористського, партисипативного.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баранский, Н.Н. (1980). Избранные труды. Становление советской экономической географии. Москва : Мысль. [Baransky, N. N. (1980). *Selected Works. The Formation of Soviet Economic Geography*. Moscow : Thought (in Russian)].
2. Голиков, А.П. (1992). Введение в экономическую и социальную географию. Харьков: ХГУ. [Holykov, A.P. (1992). *Introduction to Economic and Social Geography*. Kharkov : KSU. (in Russian)].
3. Дзенис, З.Е. (1980). Методология и методика социально-экономико-географических исследований : монография. Рига. [Dzenys, Z.E. (1980). *Methodology and methodology of socio-economic and geographical research: monograph*. Riga. (in Russian)].
4. Заставецька, Л.В. (2013). Системи розселення і геопросторові проблеми вдосконалення адміністративно-територіального устрою України. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. [Zastavetska, L. V. (2013). *Resettlement systems and geospatial problems of improving of the administrative-territorial structure of Ukraine*. Ternopil. (in Ukraine)].
5. Заставецька, О.В. (1997). Комплексний економічний і соціальний розвиток території : теоретичні і методичні основи дослідження : монографія. Тернопіль : ТДПУ. [Zastavets'ka, O. V. (1997). *Complex economic and social development of the territory: theoretical and methodological foundations of the study*. Ternopil: TSPU. (in Ukraine)].
6. Кифяк, В.Ф. (2013). Методи та принципи формування територіальних рекреаційних систем. *Вісник ДІТБ*, 17, 51-54. [Kyfyak, V. F. (2013). *Methods and principles of formation of territorial recreational systems*. *Bulletin DITB*, 17, 51-54. (in Ukraine)].
7. Колосовский, Н.Н. (1947). Производственно-территориальное сочетание (комплекс) в советской экономической географии. [Kolosovskyy, N.N. (1947). *Industrial-territorial combination (complex) in Soviet economic geography*. (in Russian)].
8. Мезенцев, К.В. (2004). Методика біхевіористичного прогнозування регіонального розвитку. *Економічна та соціальна географія*, 54, 17-24. [Mezentsev, K.V. (2004). *Methods of bibehavioristic prognosis of regional development*. *Economic and social geography*, 54, 17-24. (In Ukraine)].
9. Мезенцев, К.В. (2005). Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку : монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». [Mezentsev, K.V. (2005) *Socio-geographical forecasting of regional development : monograph*. Kiev. (In Ukraine)].
10. Немец, К.А. (2005). Информационное взаимодействие природных и социальных систем : монография. Харьков : Восточно-региональный центр гуманитарно-образовательных инициатив. [Nemets, K. A. (2005). *Informational interaction of natural and social systems*. Kharkov: East-regional center for humanitarian and educational initiatives. (In Russian)].
11. Немец, К.А., Немец, Л.М. (2014). Теория і методология географічної науки: методи просторового аналізу. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна. [Nyemets', K. A. & Nyemets', L.M. (2014). *The theory and methodology of geographical science: methods of spatial analysis*. Kharkiv : V.N. Karazin KhNU. (in Ukraine)].
12. Паламарчук, О.М. (1992). Общественно-территориальные системы (логико-математическое моделирование). Киев : Знання. [Palamarchuk, O. M. (1992). *Socio-territorial systems (logical and mathematical modeling)*. Kiev : Knowledge. (in Russian)].
13. Пістун, М.Д. (1996). Основи теорії суспільної географії. Київ. [Pistun, M. D. (1996). *Foundations of the theory of social geography*. Kiev. (in Ukraine)].
14. Сурмин, Ю.П. (2003). Теория систем и системный анализ. Киев: МАУП. [Surmyun, Yu. P. (2003). *Theory of systems and systems analysis*. Kiev: MAUP. (In Russian)].
15. Топчієв, О.Г. (2001). Основи суспільної географії. Одеса: Астропринт. [Topchiyev, O.H. (2001). *Fundamentals of Social Geography*. Odessa : Astroprint. (In Ukraine)].
16. Топчієв, О.Г. (2005). Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики. Навчальний посібник. Одеса. [Topchiev, O.G. *Socio-geographical research: methodology, methods, methods*. Textbook. Odessa. (In Ukraine)].
17. НАН України, Ін-т філософії імені Г.С. Сковороди; Шинкарук В.І. (Ред). (2002). Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис. [NAN Ukrayiny, In-t filosofiyi imeni H.S. Skovorody; Shynkaruk, V.I. (Ed.). (2002). *Encyclopedic Dictionary of Philosophy*. Kiev: Outline. (in Ukraine)].
18. Шаблій, О.І. (2003). Основи загальної суспільної географії: підручник. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка. [Shabliy, O.I. (2003). *Fundamentals of General Social Geography*. Lviv : LNU named after Ivan Franko Publishing Center. (in Ukraine)].

Стаття надійшла до редакції 30.05.2019

The article was submitted for publication on 30.05.2019